

אורה עשהאל "לכוון את אור הזרקור על מילות המפתח"

יאיר בן־חיים "להשתגע
באמצע היום" שירים,
הוצאת חדרים, 2015,
93 עמ'

היאור בשער הספר (קולאז' של עין מתבוננת ופה קפוץ) והשיר בשער האחורי מהווים פתיחה מושכת לספר השירה כולו. מהשיר האמור "ההבדל" (עמ' 35) לקוח שם הספר ובו מבקש המשורר את האפשרות "להיות מישוהו אחר". האחרות – בשל היותה בלתי צפויה ולא מוכרת הינה מְאִיֶמֶת. הסרת האיום פירושה הבנה, משתמע מכאן שהאחרות מהווה מניע לחיפוש אחר הבנה.

שירתו של יאיר בן־חיים נובעת מהתת־מודע האישי והקולקטיבי, וככזאת, חושפת רבדים לא־מוכרים לכותב ולקורא ומאתגרת ניסיון

להבנת שאלות המתעוררות בחברה בכלל, ואצל הכותב בפרט. בן־חיים מייצג שירה צעירה, הנכתבת בעולם מלא ניגודים ובלתי־צפוי. כבר במאה העשרים, בעקבות הבחנותיו של לורנץ לגבי 'התנהגות כאוטית', התפתחה תורת הכאוס. כיום ברור שלמערכות דטרמיניסטיות מסוימות יש מגבלות תחזית. תורת הכאוס התפתחה עד כדי יישום לגבי תהליכים בחברה ובארגונים אנושיים, ובעקבות כך נוצרה מטאפורה תרבותית, המיוצגת היטב בספר "להשתגע באמצע היום", והמעודדת אותנו לשאול שאלות חדשות על המציאות. הכאוס מלמד שבמקום להתנגד לאי־הוודאות בחיים, עדיף ליהנות מהאפשרות שהיא מזמנת. עם זאת, השיר הקצר והמעמיק שבעטיפה האחורית, מזמין קלילות: "עֲכָשׂוּ יוֹתֵר קָל וְנוֹחַ לִי לְבַחַר / לְהִשְׁתַּגֵּעַ בְּאֶמְצַע הַיּוֹם". כלומר, להיות 'אחר' זו גם תחפושת, שונות, פתח לאפשרות אחרת, כשניתן "לְזַנֵּחַ אֶת הַדַּעַת לְאֲנַחוֹת".

בספרו הראשון: "דוֹרְשִׁיָּה" כותב המשורר: אֲנִי דוֹרְשִׁיָּה / דוֹרֵשׁ, לֹא מְבַקֵּשׁ / דוֹרֵשׁ וְזוֹעֵק. / דוֹרְשִׁיָּה אֲנִי / מְשַׁמַּע חֶלֶק בִּי חַיֶּשֶׁר וּבְכָל זֹאת מְאִיֶּם. / וּמְשַׁיֵּךְ בְּאוֹתוֹ שִׁיר: "אוֹמֵר, לֹא מְדַבֵּר. / אוֹמֵר וְשׁוֹתֵק. / מְשַׁמַּע חֶלֶק בִּי מֵת וּבְכָל זֹאת אֲנִי קָיִם." בשיר זה אנו מתוודעים לשני דברים חשובים אצל בן־חיים. הראשון הוא שהשירה מחוברת לעצם מהותו, והשני הוא הניגודים – אנו מבחינים בשירתו כיצד בבת אחת מופיעים המוות והחיים – הקיום. גם כאשר חלק מתוכו מת, הרי הוא ממשיך להתקיים ויש מקום לחיים אחרים, אולי אפילו מתחדשים. מוטיבים אלה של חיפוש אחר הבנה, ההתייחסות

לשירה כאל ישות עוצמתית, תופעת הניגודיות והאפשרות ליצירת פשרה בין הניגודים תוך יציאה מהמתכונת הקבועה, השתובבות וקלילות, כל אלו מובחנים בקריאה בשיריו של המחבר. כך שירתו חוקרת את המציאות ואת משמעות החיים, כב"גיבוי" אֶגְפָּף אֶת הַמְשַׁמְעוֹת / בְּיָדַי רוֹעֵדוֹת" (עמ' 26). הוא מתעמת עם חיו בשיר "להעניש" שהינו מאוד עכשווי "שִׁיפְתָּחוּ לְעֵצְמָם דָּף בְּפִיסְבּוּק / וְיִכִּירוּ חַיִּים נוֹסְפִים". (עמ' 27). זוהי שירה אמיצה, והמשורר מכיר בכך באמירתו ב"בין המצרים" "וּבְקָרְתִּי אֶת הַנְּחַת / שְׁעַמְדָה בְּצַד וְצַחְקָה". (עמ' 28). הזמן משחק תפקיד חשוב בספר זה, ובשיר "יצוגי" יש התייחסויות לזמן, למוות, לכאב, לפחד ולזיוף (עמ' 30). בשיר "גוזמה" (עמ' 31), שהוא קליל יותר, יש תיאור ישיר לחיפוש אחר האמת, דבר אופייני למכלול שירתו של בן־חיים, שאינו בורח מהאמת אלא מתעמת עמה או מקבלה מתוך גמישות והבנה.

חלוקת הספר לשערים מקלה על הקורא. השער הראשון שירה, מכיל שירים ארס־פואטיים. בשיר הראשון ששמו כשם השער אנו מבחינים מיד בניגודיות: השירה היא "חסרת סיכוי", אבל גם "נשכבת אל הנצח". השיר "הבל שח" (עמ' 10) מדבר בשם המשוררים הכותבים כיום וכמובן בשם הכותב "וְאֲנִי קֵן אֶרְעִי לְגַחְמוֹת נְדָחוֹת / וְכֵתֵר בֵּן אֵין".

ב"שיר חד כיוון" נחשף כאבו של המשורר. זה שיר ארס־פואטי נוגה המבכה את מצב המשורר והשירה, ומזכיר לי את דברי הסופר חיים באר, האומר לנו, הכותבים: "כתוב כשאתה מוכרח". יאיר בן־חיים חייב ולכן הוא אומר בבית הראשון בשיר זה, שכמו בשיריו האחרים מסתייע בריווחים מוגדלים בתוך השורות לצורך

בלפור חקק

שירת ידוי

על "עד מאה ועשרים שירים"

מאת דורית ג'אן, ארגמן-

מיטב, 2015, 183 עמ'

כ ל העוקב אחר צמיחתה הספרותית של המשוררת דורית ג'אן אינו יכול שלא להשתאות מתופעת הסינדרלה, שיכולה להתרחש כנראה רק בעולמנו הדיגיטלי. דורית ג'אן צמחה כמשוררת ללא השכלה ספרותית מסודרת, ואלמלא הפייסבוק לא נראה שהיינו נחשפים לשיריה המיוחדים, וגם לא להפקת השירים בספר. אילו היינו מנסים לתאר את הפריחה הזאת לא בלשון העובדות הדיגיטליות, אלא בלשון המקורות היהודיים, ראויים להיאמר עליה הפסוקים:

עֲנִיָּה סְעָרָה, לֹא נִחְמָה; הִנֵּה אֲנֹכִי מְרַבֵּץ בַּפּוֹךְ, אֲבִינִי, וְיִסְדֵּתִיָּה, בְּסַפְרֵיִם (ישעיהו, נ"ד, יא).

דורית ג'אן גדלה בשכונת התקווה בתל אביב, וכמו בסיפור אגדה עכשווי,

שֶׁל הַקְּשִׁי". בְּשִׁיר "חֲדָשׁ" (עמ' 38) הוּא "מִתְחַבֵּר אֶל הָאֲשֵׁר / אֶל חֲשֵׁךְ בְּקִרְיָסָה / אֶל הָאֲנִי הַחֹשֶׁק בְּחַיִּים חֲדָשִׁים" הַשִּׁיר מִסְתַּיִם בְּמִלִּים "וְאֲנִי שְׁלֵם חֲדָשׁ".

השירה של יאיר בן-חיים אינה שירה רומנטית ולירית. זוהי שירה רציונלית המשתמשת באמירות ישירות כמודגם בשיר "הדברים הברורים": "הדברים הברורים נמצאים תמיד ליד הקצה של הקשי". (עמ' 33). בשיר "שחור מיוחד" (עמ' 41) ניתן לראות כיצד באמצעות הומור ותמונת זיכרון יוצר המשורר מטפורה, המדגימה שונות וניגוד הנובעת מאמירה על "הקימל של השחור המיוחד".

בספר שישע שערם, ולא אוכל להתייחס לכולם, אביא מספר מילים לסיכום: יאיר בן-חיים מביא בספרו "להשתגע באמצע היום" צורת כתיבה חדשה, שונה ועכשווית, הן מבחינת התוכן והן מבחינת הלבוש. זוהי שירה המשתמשת באבני הבניין של השפה העברית, באותיות, במילים, בניקוד העברי, ביצירתיות ומקורות המובחנת היטב גם במבנה השיר, שירה קצרה ורבת משמעות, עם אמירות ישירות ותחכום, הבורחת מהקו הרומנטי. שירה המאתגרת חשיבה, חיפוש אחר משמעות בתוך כלבול. משה בן שאול נהג לומר: "על המשורר לכתוב בדיוק מה שהוא רוצה לבטא". את זאת עושה בן-חיים בספר זה. הוא כותב מתוך השתיקה בביטויים תמציתיים ומשחקי לשון. המטפורה נוצרת על-ידי התיאור והתנועה המאפיינת את כתיבתו, כבשיר "ביאליק" (עמ' 14) "המלים התפקדו לשתיקה / עצי הפיקוס / מחקו את השמים". זהו ספר שונה, אחר ומפתיע. מומלץ למי שאינם חוששים להפעיל את גלגלי המוח. ■

הדגשה: "וְאֵתָה שֶׁתִּשְׁמַע לְאֲזֵנִים עֲרֻלוֹת / לֹא תַחֲוֹשׁ / בְּעֵינֵים הַזְרוֹת הַמְּזוּבֹּת / הַמְּלִים שֶׁבְּתוֹכָהּ / לֹא יִדְעוּ חַיִּים / מֵעֵבֶר לְנִיר עֲלִיו הֵן כְּתוּבוֹת / הֵן יְמוֹתוֹ / וְלֹא תִהְיֶה דְקַת תִּהְלֶה לְזַכְרֵן". זוהי דוגמה מובחנת ל'איך' של המשורר: הוא שם זרקור על "הן ימותו" ולאחר ביטוי זה רווח גדול – להדגשה. זהו שיר נפלא, שיר עצוב, מבכה, הממחיש שהחיים של המילים ניתנים על ידי קריאתן ולא דווקא על ידי כתיבתן.

השער השני, מתבונן בזמן, שוב קיבל את שמו משם השיר הראשון המופיע בו והשירים כאן עוסקים בתהייה על מהות הזמן, החיים, האני. בשיר "מתבונן בזמן" מבליט המשורר את הפער בין הזמן כיחידת מדידה – ערך פיזיקלי, לבין החיים הנעים בתוכו, כשהוא בעצם מנותק מהם. שיר זה מדגים היטב את הגישה הקיומית הפוסט-מודרניסטית בספר: "אין לו ענין / חסר דאגות טוטאלי / חרש אלם עור / צר לי עליך זמן / יקר". באמצעות האנשה מציג המשורר את השעון כמכשיר מנותק מהחיים, שוב ניגודיות מטפורית, מתוחכמת, כואבת וחוקרת בעת ובעונה אחת. אין משורר שלא כתב על הזמן ויחד עם זאת יש בשיר זה, כבשירתו של יאיר בן-חיים בכלל, הרבה מהחידוש.

השיר "להעניש" (עמ' 27) הוא שיר מומחז. יש בו 'במה בכיכר דיזנוגוף', ריקוד, 'חופשה בלאס וגאס', 'דף בפייסבוק'. זהו שיר על חיים נוספים ושדווקא מתוכו ניתן להבין מהו עונש עבור המשורר, ואת העובדה שבחייו הנוכחיים הוא אכן מוצא נתיב למה שנכון לו, שממש אינו בימה בדיזנוגוף, חופשה בלאס וגאס או דף בפייסבוק. למרות שבשיר "הדברים הברורים" (עמ' 33) הוא אומר "הדברים הברורים נמצאים תמיד ליד הקצה